

"ובבזבוז רשעים רנה" (משל יא, י)

מאמר לבירור דעת חז"ל בעניין אירוע מוחי בו לכה ראש הממשלה, אותו שהיה אחראי על הגירוש של היהודים מגוש קטיף (שנת תשס"ה)

מבוא

פרק א. כמה פסוקי מקרא

פרק ב. פרקי משנה

פרק ג. דברי גמרא

פרק ד. דברי מדרש ובריתות

פרק ה. דברי גזולי הפסוקים הראשונים

פרק ו. דברי חלק מגוזלי האחרונים

פרק ז. דברי הראו"ה קוק

מבוא

עד לתאריך ה' טבת שנה זו, הייתה דעתם של רבים מכשרי ישראל (בין מהציונים הדתיים ובין בעולם החרדי) שלילית מאד בעניין אריאל שרון. הראשונים התנגדו אליו מפני זועמת ההתקנות, כלומר מעשה מסירת חבלי מולחת הארץ לידי אויבינו הטורוריסטים הערבים, ומפני גירושם של עשרה אלפיים אנשים מבתייהם, ממוקמות פרנסתם, להיותם נע וננד בארץ, מפוזר ומפורד, עם כל הבעיות הנפשיות ומשפחתיות הכרוכות בכך. והציבור החרדי כעס עליו מפני ביטול המשרד לענייני דתות, קיצוץ בתמיכה בישיבות, עיכוב משכורותיהם של כמעט כל בני הארץ, ביטול פעולות המועצות הדתיות; בנוסף לקיצוצים דרמטיים ב"קצתת ידים" מטעם "ביטוח לאומי".

למעלה מארבעים אחוז מאוכלוסיות הארץ ירדו מתחת לקו העוני. בנוסף לכך, צצו שוב ושוב כמה פרשיות של שחיתות בענייני ממון, אשר "חברים טובים" בפרקיליות טרכו להסתיר או להקפיא את הטיפול בהם. דבר ברור הוא שמי שזה מה שידוע עליו, מה יש להציג אם חלה ובטל מלאתו וمفשייו?

ובכל זאת רבניים רבים בארץנו, בין מהסקטור הציוני ובין בעולם החרדי, טרחו לארגן תפילות לשלומו ולהבראתו. היו ישיבות שהדריכו לתלמידיהם "לנדב" זכות כל לימודם לשם הצלה חי' ראש הממשלה. היו רבניים שקיימו "שיחות וועידה" עם י"ב קהילות בחו"ל, לומר בעת ובעונה אחת פרקי תהילים. היו "מקובליס" שבאו לעשות "תיקון הנפש" ליד מיטתו. הרבנות הראשית הכריזה על פרקי תהילים לומר בכל קהילה בעת פתיחת ארון הקודש בשבת, ועוד גוזימות כאלה.

מנין לקחו התלהבות זו? מאמר חז"ל (אבות, פרק ד) "בנפול אויבך אל תשמה" שימש להם מקור. הושיבו לכך את מאמר חז"ל (סנהדרין לט ע"ב) שהקב"ה איןנו שמח באבדון רשיים. והוא שטענו כי כבוד מדינת ישראל תלי בכבודו של העומד בראשה. ובהתחילה הרבה אנשים פשוטים, הרגילים להשתמש בשכל ישר, היו המוממים ונובכים. הא כיצד נצטער אם הקב"ה קיבל את תפילותינו לסלק מהזירה הפוליטית אותו האיש שהשחית להיות "מוסר" רכוש יהודי לגויים, והחריב 22 מוסדות תורה וחינוך, והרס 60 בתים הכנסת וככו, והחליש את מצבח הביטחוני של המדינה (הപצמ"רים על אשקלון ושדרות יוכחים).

כיצד נצטער אם הקב"ה כבר עזר לנו והציג אותנו מפראיותו? ועוד יש לשאול, נניח שאדם מרוחם עליו אישית, אבל כיצד יבקש על רפואתו כי הרי בחזרתו לתקидו עוד ימשיך בהtanתקיות חד צדדיות, עד למסירת תשעים אחוז משטחי יש"ע לאויב. כמו שהוא עצמו התרבות והצהיר בפומבי כשבטים לפני האירופי המוחוי? הרי אי אפשר לבקש טובתו האישית כאשר כרך נזק עצום למאותים אלף תושבים נוספים ביש"ע? בצדק כותב הרמב"ם: "כי הרחמות על הרשעים המשחיתים, אכזריות [היא] על כל הבריות" (מורה נבוכים, חלק ג', סוף פרק ל"ט).

אבל סוף כל סוף, הרבניים הללו ציטטו מאמרי חז"ל? סבירו הרבה שעליינו לכוף דעתנו לפני פסק הלכה שלהם? לכן באנו במאמר עיוני זה לבירר מה באמת אמרו חז"ל. אחרי ובירור ועיון גדול מוצאים אנו כי דברי חז"ל תואמים באמת את השכל היישר. אין בהם נפתל ועיקש, אלא מלחמת אפולוגטיקה נムוכה נכשלו כמה בהבנת דברי חז"ל. נוכחות דרכינו מהמקרא, מהמשנה, מהבריתות, מהמדרשים, מדברי גדולי הפוסקים הראשונים ואף מדברי גדולי האחرونנים.

פרק א. כמה פסוקי מקרא

ראשית כל עליינו קבוע עד מה כי המקרא מלא הוכחות שיש לבקש מה' שיעניש את הרשעים הגדולים. ספר תהילים חדש קללותיו נמצאות של דוד מול רודפיו, ומול המלשינים שהסתירו נגדו, וגם מי שצייר את הציבור. ולאنبيיא כאן מה שכתב לעניין אומות העולם, אלא דזוקא מה שכתב נגד יהודים, אותם יהודים שהיו רשעים מוחלטים שעברו את "קו האדום".

- [א] "בור כרה ויחפרהו, ויפול בשחת יפעל. ישוב עמלו בראשו וכו' (תהלים ז', ט"ו-ז').
- [ב] (נגד אלו שניהלו מריבה נגדו בלשונם, כלל) "יהיו כמוש לפני רוח, ומלאך ה' דוחה. יהיו דרכם חושך וחלקלקות וכו' כי חנוך טמנו לי שחת רשותם וכו' תבואהו שואה לא ידע" (תהלים ל"ה, ה'ח').
- [ג] "ויעוד מעט ואין רשע, והתבוננת על מקומו ואיננו וכו' חרב פתחו רשעים וכו' חרבם תבוא בלביהם וקשתותם תשברנה וכו' כי רשעים יאבדו, ואוביי ה' כייר כרים" (תהלים ל"ז, י"כ').
- [ד] "מה תתהלך ברעיה הגיבור וכו' כתער מלוטש עושא רמיה. אהבת רע מ טוב וכו' גם אל יתצץ לנצח, יחתך ויסחץ מאוהל וכו' ויראו צדיקים ויראו ועליו ישחקו" (תהלים נ"ב, ג'ח'). וכן בפרק ק"ט האריך. ובפרק קל"ט (כ"א-כ"ב) "הלא משנאיך ה' אשנא ובתקוממיךatakot, תכלית שאהה שנאותם, לאויבים היו לי". ונ铿ץ כאן ולא נביא כל הפסוקים השינויים לנושא זה. ובכמעט כל המקומות רד"ק, "מצודות" והספרנו מצינו שמדובר על יהודים רשעים ו"רודפים" או מלשינים (כמו דואג ואחיתופל).
- וזו גمرا מפורשת (ברכות דף י') אשר דוד אמר "ברכי נפשי" כשרה מפלתם של רשעים. אמן המפקדים ישאלו ממארה של ברוריה (בדף ההוא). מענה על כך יש באמר "החתאים האלה בנפשותם" (הבאנו בספרנו זה, מדור היחס לרשעים).

פרק ב. פרקי משנה

קבעו חז"ל "mittan של רשעים, הנאה להם והנאה לעולם" (סנהדרין עא ע"ב). ועוד אמרו במשנה אחרת: "שכל זמן שהרשעים בעולם, חרון אף בעולם. אבדו רשעים מן העולם, נסתלק חרון אף מן העולם" (סנהדרין קיא ע"ב, ע"ע Tosfeta על סוטה פ"י מ"א). והוסיפו שם בגמרה: "רשע אבד מן העולם, טוביה באה לעולם, שנאמר 'ובאבוד רשעים רנה'" (סנהדרין קיג ע"ב).

פרק ג. דברי הגדרא

אמרו חז"ל על הפסוק (מלכים-א כב, לו) "ויעבר הרנה במחנה". אמר רב אחא בר חנינא 'באבוד רשעים רנה', באבוד אחאב בן עמרי, רנה.ומי חדי קודשא בריך הוא במפלתן של רשעים? [כלום הקב"ה שמח במנפלתם של רשעים?] הכתיב (דברי הימים-ב כ, כא) 'בצאת לפני החלוץ ואומרים הודו לה' כי לעולם חסדו'. ואמר רבבי יונתן מפני מה לא נאמר בהודאה זו 'כי טוב'? לפי שאין הקב"ה שמח במפלתן של רשעים. [ובכן כיצד היה לעם ישראל רנה בmittan של אחאב הרשע?] וכו' אמר רב יוסי בר חנינא [תירוץ לקושיא הנ"ל] הוא [הקב"ה] אינו שיש, אבל אחרים משיש, דיקא נמי דכתיב [כון ישיש ה'] עליהם להאבד אתכם ולהשמיד אתכם" (דברים כח, סג) 'ישיש' [הפעיל], ולא כתיב 'ישוש' שמע מינה (סנהדרין לט ע"ב).

כלומר ודאי הקב"ה עצמו איננו שמח שהרשע מת בלי תשובה, אבל אותם הניצולים ממנו הם ודאי צריכים להגיד הלו ושבה. וכן כתוב מהרש"א שם במקומם. ואמנם התוספות (בבא קמא יז ע"א ד"ה והלא לפני אחאב) שאלות הרי גם הצדיקים שבדור ההוא הילכו חלוצי כתף לאות אבלות על מותו של אחאב? ענה על כך מהר"י עמדין (בגליון שכותב, וזה נdfs בסוף מסכת Baba Kama, בעמוד ל"ט בדף שאחרי פירוש מהרש"א) "גם הצדיקים מוכרכחים היו לילך חלוצי כתף מפני אימת מלכות. מכל מקום שהחמים היו בלבם".*

ממאמרי חז"ל הנ"ל ברור שיש לשמו במלפת הרשעים.

פרק ד. דברי המדרש והברייתא

ועדין קשהمامר בפרק אבות, "בנפול אויבך אל תשמה, ובכשלו אל יגל לך". והוא גם פסוק בספר משלוי (כ"ד, י"ז). זה סותר פסוק "ובאבוד רשיים רנה"? אלא החילוק פשוט. מאמר זה בפרק אבות מדבר על "אויבך" [אות ר' סופית בסוף המלה], מי שהוא אויב פרטי שלך, המצער אותך בדיוני מ蒙נות או בצרבי הגוף. [עיין "תורה שלמה", משפטים פרק כ"ג, פסקא מ"ו, בשם מכילתא, ר' נתן]. אבל לא מדובר על רשות מוחלט שהוא אויבו של הקב"ה, ועליו נאמר "ובאבוד רשיים רנה".

וכך מפורש במדרש "תנא دبي אליהו רבה" (סוף פרק י"ח) שאם מי שהוא נצח בוויכוח, אל תשמה במלפתו. "אבל אם אחד מישראל שהוא רוצה לשמו במלפתן של רשיים, באוטם המבקשים לעשות רעה לישראל חבירו, שהם רשיים גמורים, מותר לשמו ברעתם" עכ"ל.

וב"ספר חסידים" (פסקא תר"ז) אמרו "וכל המציג על צער רשיים שהיו אכזרים, נפרעים ממנו, וכתייב "ובאבוד רשיים רנה".

וכן הוא בברייתא של "מסכת שמחות" [ענייני אבלות, שנdfsoso בסוף מסכת עבודה זרה, פרק ב', הלכה י']: "כל הפורש מדרכי ציבור וכו' קרוביהם לבושים

*יש לתמונה על ה"בית יוסף" (טור או"ח סי' ת"צ ד"ה כל הימים) שהביא מדרש נדייר ("הרניינו") שאין אנו אומרים הלו שלם בשאר ימות פסה, מפני שטבעו אז המצריים זיין וואי לנו לשמו בmittahם. שלוש תמיות יש על דבריו:

[א] מודיע הזנich טעם אחר ("אין חלוקין בקרבונותיהם") שחז"ל אמרו על שאין הלו שלם בשארימי הפסח בגמרא (עריכין י' ע"ב) והעדייף טעם של איזה מדרש?

[ב] לפי מדרש זה, כיצד שר משה וכל ישראל "از ישיר" בזמן טביעת המצריים?

[ג] ניחא אם היה מתרץ מודיע לא אומרים הלו שלם ביום שביעי של פסה, כי אז הייתה הטבעה, אבל הרי לא אומרים הלו ששה ימים אחרים של פסה? לכן, דברי "בית יוסף" תמהים].

לבנים וכו' ואוכלים ושותים ושמחהם שנאבד שונאו של מקום, שנאמר: 'הלא משנאייך ה' אשנא' וכו'.

פרק ה. דברי גדולי הראשונים

הרמב"ם פסק דין זה, וכך לשונו: "כל הפורשים מדרכי הציבור, והם האנשים שפרקו על המצוות מעל צוואրם ואין נכללים בכלל ישראל בעשיית המצוות ובכבוד המועדות ויישיבת בתי כנסיות ובתי מדרשויות, אלא הרי הם כבני חורין לעצמם כאשר האומות, וכן המיניהם והמשומדים והמוסרים, כל אלו אין מתאבלים עליהם, אלא אחיהם ושאר קרוביהם לובשים לבנים ומטעפים לבנים ואוכלים ושותים ושמחהם, אשרי אבדו שונאיו של הקב"ה, ועליהם הכתוב אומר: 'הלוא משנאייך ה' אשנא'" עכ"ל.

והטור בספריו (יורה דעתה, סוף סי' שמ"ה) הביא בקיצור, לשם הוסיף ה"פרישה" (ס"ק ו') מטעם "ובאבוד רשיים רנה". הרי לפניו חילוק ברור בין "אויב" רגיל, למי שהוא "שונאיו של הקב"ה" כמו המוסרים והמנינים.

חילוק זה הוזכר ע"י אחד מגודלי הראשונים התשב"ץ (ר' שמעון בן צמח דראן, נפטר בשנת ר"ד 1444) בביורו על אבות "מגן אבות" ז"ל: "וכן אם הוא מפושעי ישראל, מותר לשמהו לו, לא מפני שנאותו אותו אלא מפני שהוא שונאו של מקום" (והביא שם בשם ירושלמי, והוא אצלנו במסכת שמחות פ"ב, כי כאשר המשומדים מתים, קרוביהם שמחים וכוכ' כMOVBA לעיל).

פרק ו. דברי כמה מגדולי האחרונים

וכן כתב הגאון ר' יעקב עמדין, בביורו על אבות, ז"ל בסוף דבריו: "זה דוקא בשונא שלא נתכוין למරוד בקונו, מה שאינו כן בשונאו של מקום וכו' טוב לצדיק לשמהות באבדו. עליו נאמר (תהלים נה, יא) 'ישמח צדיק כי חזה נקם' עכ"ל. [ושם מפרש רד"ק שמדובר בפושעי ישראל, וכו'ל].

וכן כתב הגאון ר' נפתלי הירץ וייזל בספרו "יין לבנון" על אבות: "וזאנם לפעמים אויבבו שנפל הוא גם כן רשות אויב חרף ה', אז ראוי לשמהות במפלתו ובכשלונו, וכגון המחתיאים את הרבים, וכדכתיב 'ובאבוד רשיים רנה'" עכ"ל.

וברוור לעניינו, כיוון שרראש הממשלה שרון נהג ברשעות, כפה את השרים או פיטר אותם, ואיים בכמה מיני סנקציות על חברי הכנסת ממפלגתו כדי שישיכמו למהלך ההנתתקות, ושם במאסר חילילים שシリבו למלאות פקודותיו, ואיים שהשוטרים שלא ישתפו פעולה בגיןוש היהודים יפסידו את מקור פרנסתם לשאר ימות היהם, אין לך מסית ומידח, או מוסר וכו' כמו זה. וגם אתם כאלו הרגים יהודים, מאז האינטיפאדה הנוכחית, הם פרי שיתו.

[כאן עליינו להעיר על שיטת מהר"ל. בביורו משנה זו של "בנפול אובייך אל תשמה" (עמ' ר"א). הוא מבהיר כי מאמר חז"ל אודות "babod reshaim renah" נאמר רק כאשר מת מהמת רשותו, כי בית דין לו עונשו. ויש קושיא חזקה נגד דבריו. הרי בסנהדרין (טל ע"ב) אמרו זאת על אחאב, והוא מת במלחמה ישראל נגד אובייבו, ולא מחמת בית דין?! ושם בדף ר' אומר מהר"ל "babod reshaim renah, casnabod hareshu yesh leshomo mafni cabod hamkoma".]

פרק ז. דעתו של הראייה קוק

אמנם למען האמת עליינו להביא כאן גם דעתה שיש להרב אברהם קוק. בביורו לברכת "ולמלשינים" ("סידור עולת ראה", עמ' רע"ח. ונביא כאן לשון המדיוקית יותר מן "עיןiah", ברכות פ"ד פסקא מ') הוא מבאר כי אף ורק שמואל הקטן היה יכול לחבר תפילה זו, כי הוא שקיים בטורה משפט "בנפול אובייך אל תשמה" בלי שנאה אישית. וזו: "כל אדם חכם הרואין לעמלה רומה כזאת ראוי הוא לעזרך תפילות קבർעות לגוי קדוש ועם חכם ונבון. אמן התפילה שבתוכה אצור שנאה ומשטמה, צריכה לבוא דוקא מלב שכלו טהור וקדוש לה", שבעה השנאה אין בלבבו כלל. ורק מפני התכליות הכללי [כלומר התועלות לציבור] שהחרס לצאת, ע"י תקלת הרשעים המכשילים, יעתור אל ה' להרוג אותם" עכ"ל. והרי לכארה, אין מקום לשמה היום? כי מי הוא זה היכול להעיד על עצמו כי מתכוון אף ורק לכבוד שמים, בלי שום הרוגשה פרטית של שנאה? אבל יש להקשות:..

[א] ראשית דבר, דברי הרב אינם שייכים לעניינו. אין שום קשר בין עניין התפילהשה' ירוג למיניהם ולמוסרים, לבין עניין השמה על מפלתם. הם שני עניינים שונים. כי התפילה נאמרת היא בתקופה שהרשע עוד שליט, ועשה צרות בעמנו [ובזה מהן הרבה רבי צץ"ל שצרכיהם לב נקי לפני שמקללים ומעוררים מדת הדין]. ועניין השני הוא השמה על שהקב"ה כבר הושיע לנו. וכיitz נאמר שני המושגים הם אותו דבר? דברי הרב אברהם קוק מוסבים על פירושה של ברכת המינים, ולשם כך הביא מאמר שמואל "בנפול אובייך אל תשמה". אבל אין בדבריו שום פירוש ישיר על מאמר זה בפרק אבות. והרי על זה אנו דנים במסרנו כאן.*

[ב] כיצד יתכן לומר שאמנם שמואל הקטן עצמו היה לו לב טהור מטינה, ולכן על סמך זה יהיה מותר לכלנו להתפלל "על פי דעת המייסדים האלוקיים" (דברי "עיןiah", שם פסקא מ"א) אפילו מי שליבו נגועה בשנאה. סוף כל סוף כל יהודי מתכוון לפוי כוונתו הוא, ולא תועיל "העbara" על-טבעית מנשמה לנשמה. ואיפה ראיינו בחז"ל

* וכ Rak מבאר הגור"י קאפק: "כיוון שכל התפילה יכולה היא בקשות וرحمות, וכך רוצה לבקש נקמה ופרעון, עמד שמואל וקבע שהנקמה מן הרשעים, היא החמלת וرحمות על הציבור, ותיקן ברכת המינים. ועין דברי "מורה נבוכים" (ח"ג פל"ה, הקבוצה הששית).

סבירו כזו, להתפלל על דעתם של קדמונינו? וכיצד התירו לכל יהודי לבטא מילים אלו של קנטור ושנאה, למרות שאיננו בדרגת הצדיקים הטהורים? והרי לשון הרמב"ם די ברורה: "בימי רבנן גמליאל רבו המנינים בישראל והוא מצירין לישראל ומסיתין אותו לשוב מאחריו ה". וכיון שראה שהוא גדולה מכל צרכי בני אדם, עמד הוא ובית דינו והתקין ברכה אחת שתהיה בה שאלה מלפני ה' לאבד המנינים, וקבע אותה בתפילה כדי שתהיה ערכוה בפי הכל" (הלכות תפילה פ"ב, ה"א).

אין זו אמירה בשפטאים בלבד אלא צריכים כוונת הלב. זו בקשה לבבית ע"י כל היהודי בעולם באשר הוא וכפי מדרגו הרוחנית, ולפי מצב לבבו באשר הוא, מפני שהמןינים ש"היו מצירין לישראל ומסיתין אותו לשוב מאחריו ה" .. והוא כיצד נתען שיגיד מילימ "כל המנינים כרגע יאבדו, ומלאכות זדון תעקור ותשבור במהרה בימינו" [נוסח מכתבי תימן, רמב"ם מהד' הרוי קאפק, סוף ספר אהבה, עמ' תש"ז] ולא לכzon דבריהם כפושוטם?. פירושו של מרכז הרב אברהםكوك נראה דרשה יפה, אבל רחוק מהפשט. וגם לא מצאנו מהקדמוניים או מchez"ל מי שישיכים איתנו זהה.

וכן הוא לעניין עשרות מקומות אשר דוד מקלל לרשיים, ועם ישראל חזר על דבריו ולא דורשים מהם לב טהור מכל שנאה וטינה נגד הרשיים. והמזמורים נכתבו עbor כל תקופה ובמיוחד בזמןנו: "כִּי רְשָׁע וַיִּרְשָׁע עַלְיוֹ פָתָחוּ, דָבָרִי שְׁנָאָה סְבָבָוִי וַיְלַחֲמוּנִי חָנָם. תְּחִתְּ אֶהָבָתִי יְשָׁטוּנִי, וַיְשִׁימּוּ עַלְיוֹ רָעוֹת טוֹבָה, וַיְשִׁנָּאָה תְּחִתְּ אֶהָבָתִי. [לְכָן] דָוד המֶלֶךְ מַקְלֵל הַפְּקֻד עַלְיוֹ רְשָׁע, וְשָׁטָן יְצָא רְשָׁע, וְתִפְלִתוֹ תְּהִי לְחַטָּאתָה. הַיּוֹ יְמִיו מְעֻטִים וּכְאָלָה הַיּוֹ לְמוֹשֵׁך חֶסֶד וּכְאָלָה יְעַן אָשָׁר לֹא זָכַר עֲשׂוֹת חֶסֶד, וַיַּרְדוּ אִישׁ עַנִּי וְאַבְיוֹן וּכְאָלָה הַיּוֹתְרָה לְהַמְּרַגְשִׁיות אִישִׁית, וְעַל דְעַתוֹ שֶׁל דָוד המֶלֶךְ הַדְבָרִים נְרָאִים כְּהָרְדִים תְּלוּיִים בְשֻׁרְהָה.

ונוסף על כך, מפורש בספר חסידים" (פסקא תפראח) "מי שמחטיא את הרבים וחלה, אין מתפללין עליו שיתרפא". וברור שהפקודות המכريعות לחילאים ולשוטרים לפנות שאר היהודים מיש"ע ("מפת הדרכים") היא בחינת "מחטיא את הרבים".

ומה שתמונה, חלק מהמעוררים לתפילה DAGO לכך שדברים יגיעו לידי התקשרות ויפורסמו היבט. מהם אשר באו לבית החולים עצמו, ולא התפללו בציגועה בתוך ביתם. ושבתי וראיתי שאין לחושש מאותה לתפלותיהם של אותם המלמדים זכות עליון. כمفorsch במסכת סוטה (מא ע"ב) "כל אדם שיש בו חנופה מביא אף לעולם וכו' ולא עוד אלא שאין תפילתו נשמעת".

ה' יצילנו מכל הסכנות העתידיות העוללות לבוא על כלל ישראל, ויקיים בנו את גאולתנו המובטחת.

[העתרת המחבר: יש אמר דומה להנ"ל להלן "בנגול אויבך אל תשmach", אבל יש בו עניינים נוספים על הנאמר כאן].